

Дело C-222/19

**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда****Дата на постъпване в Съда:**

8 март 2019 г.

Запитваща юрисдикция:

Sąd Rejonowy w Opatowie (Полша)

Дата на акта за преюдициално запитване:

4 февруари 2019 г.

Ищец:

BW Sp. z o.o. w B.

Ответник:

D.R.

Предмет на главното производство

Производството пред запитващата юрисдикция се води във връзка със заявление за издаване на заповед за изпълнение на вземане на ищеца — BW Sp. z o.o. w B., спрямо кредитополучател, който се явява и потребител (наричан по-нататък „ответникът“), предявено въз основа на бланков запис на заповед, издаден от потребителя като обезпечение по договор за потребителски кредит.

Предмет и правно основание на преюдициалното запитване

Тълкуване на член 3, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори и на принципите на правото на Съюза относно защитата на потребителите и равнопоставеността на страните по договора от гледна точка на съществуващия в националното право институт на „максималните нелихвени разходи по кредита“ и математическата формула за изчисляването на размера на тези разходи

Преюдициален въпрос

Трябва ли разпоредбите на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), и особено член 3, параграф 1 от Директивата, както и принципите на правото на Съюза относно защитата на потребителите и равнопоставеността на страните по договора да се тълкуват в смисъл, че не допускат въвеждането в националния правен ред на института на „максималните нелихвени разходи по кредита“ и математическата формула за изчисляването на размера на тези разходи, предвидени в член 5, точка 6а във връзка с член 36а от Закона от 12 май 2011 г. за потребителския кредит (Dz. U., 2018 г., позиция 993) — правна уредба, която позволява в заплащаните от потребителя разходи, свързани с договора за кредит (общи разходи по кредита), да се включват и разходи за стопанската дейност на търговеца?

Цитирани разпоредби на общностното право

Директива 93/13/ЕИО от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори: съображение 13 и член 3, параграф 1

Цитирани разпоредби на националното право

Ustawa o kredycie konsumenckim (Закон за потребителския кредит) от 12 май 2011 г. (консолидиран текст, Dz. U., 2018 г., позиция 993):

Член 5, точка 6 — „общи разходи по кредита“ са всички разходи, които потребителят е длъжен да заплати във връзка с договора за кредит, и в частност:

- a) лихви, такси, комисиони, данъци и възнаграждения, ако са известни на кредитора, и
- b) разходите за допълнителни услуги, в частност за обезпечения, в случай че заплащането им е задължително условие за получаването на кредита или за получаването му при предлаганите условия, с изключение на заплащаните от потребителя разходи за нотариални такси;

Член 5, точка 6а — „нелихвени разходи по кредита“ са всички заплащани от потребителя разходи във връзка с договора за потребителски кредит с изключение на лихвите;

Член 5, точка 7 — „общ размер на кредита“ е максималният размер на всички парични средства извън отпуснатите средства за разходите по кредита, които кредиторът предоставя на потребителя въз основа на

договора за кредит, а при договори, които не предвиждат такъв максимален размер — сумата от всички парични средства извън отпуснатите средства за разходите по кредита, които кредиторът предоставя на потребителя въз основа на договора за кредит;

Член 5, точка 8 — „обща сума, дължима от потребителя“, е сборът от общите разходи по кредита и общия размер на кредита.

Член 36а

1. Максималният размер на нелихвените разходи по кредита се изчислява по следната формула:

$$MPKK \leq (K \times 25 \%) + (K \times n/R \times 30 \%),$$

където:

MPKK е максималният размер на нелихвените разходи по кредита,

K е общият размер на кредита,

n е срокът за връщане на кредита в дни,

R е броят на дните в годината.

2. Нелихвените разходи по кредита за целия срок на кредита не може да са по-високи от общия размер на кредита.

3. Нелихвените разходи по кредита, произтичащи от договора за потребителски кредит, не се дължат в частта, в която надвишават максималните нелихвени разходи по кредита, изчислени съгласно метода по параграф 1, или общия размер на кредита.

Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Граждански кодекс от 23 април 1964 г.) (Dz. U., 2018 г., позиция 1025)

Член 359 — Заемни лихви

§ 1. Лихви върху парични суми се дължат само когато това произтича от правна сделка или от закон, съдебен акт или решение на друг компетентен орган.

§ 2. Ако размерът на лихвата не е другояче определен, дължи се законната лихва в размер на основния лихвен процент на Полската народна банка, увеличен с 3,5 процентни пункта.

§ 2¹. Максималният размер на лихвите, произтичащи от правна сделка, не може годишно да надвишава двукратния размер на законната лихва (максимална лихва).

§ 2². Ако размерът на лихвите, произтичащи от правна сделка, надвишава размера на максималната лихва, дължи се максималната лихва.

§ 2³. С договора не може да се изключва или ограничава действието на разпоредбите за максималната лихва, включително когато е избрано чуждестранно право. В този случай се прилагат разпоредбите на закона.

Член 481 — Лихви за забава

§ 1. Ако длъжникът забави изпълнението на парично задължение, кредиторът може да иска лихви за времето на забавата дори когато не е понесъл вреди и дори когато забавата се дължи на обстоятелства, за които длъжникът не отговаря.

§ 2. Ако не е определен процентът на лихвата за забава, дължи се законната лихва за забава в размер на основния лихвен процент на Полската национална банка, увеличен с 5,5 процентни пункта. Независимо от това, когато вземането се олихвява по по-висок лихвен процент, кредиторът може да иска лихва за забава по този по-висок лихвен процент.

§ 2¹. Максималният размер на лихвите за забава не може годишно да надвишава двукратния размер на законната лихва за забава (максимална лихва за забава).

§ 2². Ако размерът на лихвите за забава надвишава размера на максималната лихва за забава, дължи се максималната лихва за забава.

§ 2³. С договора не може да се изключва или ограничава действието на разпоредбите за максималната лихва за забава, включително когато е избрано чуждестранно право. В този случай се прилагат разпоредбите на закона.

Член 385¹ — Забранени договорни разпоредби

§ 1. Разпоредбите на сключен с потребител договор, които не са договорени индивидуално, не обвързват потребителя, ако определят правата и задълженията му в противоречие с добрите нрави, като грубо нарушават неговите интереси (забранени договорни разпоредби). Това не се отнася за разпоредбите, които определят главните задължения на страните, включително цената или възнаграждението, ако са формулирани еднозначно.

§ 2. Ако договорната разпоредба не е обвързваща за потребителя в съответствие с параграф 1, страните остават обвързани от договора в останалата му част.

§ 3. Не са индивидуално договорени договорните разпоредби, върху чието съдържание потребителят не е имал действително влияние. Това важи в

частност за разпоредбите на типов договор, който съдоговорителят е предложил на потребителя.

§ 4. Тежестта да докаже, че разпоредбата е индивидуално договорена, се носи от страната, която се позовава на това обстоятелство.

Член 385² [момент, спрямо който се преценява дали разпоредбата не противоречи на добрите нрави]

Член 385³ Списък на забранените клаузи

3. В случай на съмнение за забранени се смятат договорните разпоредби, които в частност:

[...]

2) изключват или значително ограничават отговорността спрямо потребителя за неизпълнение или неточно изпълнение на задължение;

3) изключват или значително ограничават възможността за прихващане на вземанията на потребителя с вземания на другата страна;

4) предвиждат клаузи, с които потребителят не е имал възможност да се запознае преди сключването на договора;

[...]

11) дават право само на съдоговорителя на потребителя да определи дали доставената стока или услуга отговаря на посочените в договора условия;

12) изключват задължението за връщане на заплатените от потребителя суми при напълно или частично неизпълнена доставка, ако потребителят откаже да сключи или да изпълни договора;

13) предвиждат изгубване на правото да се иска връщане на плащанията, извършени от потребителя преди изпълнението от страна на съдоговорителя, когато страните прекратяват, развалят или се отказват от договора;

14) лишава само потребителя от правото да прекрати, да развали или да се откаже от договора;

[...]

16) налага само на потребителя задължение да заплати определена сума в случай на отказ от сключването или изпълнението на договора;

[...]

19) дава право само на съдоговорителя на потребителя да променя едностранно и без основание съществените характеристики на доставяната стока или услуга;

20) дава право на съдоговорителя на потребителя да определи или да увеличи цената или възнаграждението след сключването на договора, без потребителят да има право в тези случаи да се откаже от договора.

[...]

Кратко представяне на фактите и на производството

На 8 март 2018 г. ищецът и ответникът сключват договор за заем (потребителски кредит), вследствие от който ответникът трябва да заплати 9 225,00 полски злоти заедно със заемните лихви, изчислявани по променлив лихвен процент (който в деня на сключване на договора е възлизал на около 10 % годишно). От посочената сума 4 500,00 полски злоти са общият размер на кредита (паричните средства, предоставени на кредитополучателя), а 4 725,00 полски злоти са общите разходи по кредита, които включват заемните лихви за целия срок на договора (900 полски злоти), такси за отпускане на кредита (1125,00 полски злоти) и такси за управление на кредита (2 700,00 полски злоти). Определеният годишен процент на разходите по кредита е 119,42 %. Договорът е сключен за срок от две години с разсрочено плащане на 24 месечни вноски.

Предвидените в този договор максимални нелихвени разходи по кредита възлизат на 3 825,00 полски злоти и включват такса за отпускане и такса за управление за кредита. Размерът на тези разходи е определен по формулата, предвидена в член 36а от Закона за потребителския кредит, и не е индивидуално договорен между страните. Самият договор е съставен на типова бланка. Изпълнението на договора е обезпечено с бланков запис на заповед.

Ищецът разваля договора поради неплащане на уговорените вноски.

Той предявява иск пред запитващата юрисдикция за осъждането на ответника да му заплати 7 311,90 полски злоти заедно със законната лихва за забава, като заедно с исковата молба подава и заявление за издаване на заповед за изпълнение въз основа на издадения бланков запис на заповед. По искане на съда ищецът представя договора за кредит, погасителния план и декларацията за уговореното във връзка със записа на заповед.

Според посоченото от ищеца в писмените му изявления комисионата за отпускането на кредита (25 % от общия размер на кредита по смисъла на член 5, точка 7 от Закона за потребителския кредит) обхваща в частност

възнаграждението на финансовия посредник, разходите за достъп до системите за финансова проверка на кредитополучателя и разходите за заплати на служителите, работещи по отпускането на кредити. Комисионата за управлението на кредита (30 % от общия размер на кредита за всяка година) пък обхваща: разходите за трудови възнаграждения за служителите, които осчетоводяват изплащаните вноски, обслужват информационните телефонни линии и изготвят писма до длъжниците, разходите за служебните помещения, разходите за достъп до системата на Бюрото за стопанска информация и на Бюрото за кредитна информация и пр. Що се отнася до разходите по сключването и изпълнението на договора с ответника, ищецът отказва да посочи размера им и същевременно посочва, че начислените комисиони са в съответствие с член 36а от Закона за потребителския кредит и предвидената в тази разпоредба формула.

Ответникът моли искът да бъде отхвърлен.

Основни доводи на страните в главното производство

Ищецът поддържа, че начислените комисиони са съобразени с разпоредбите на закона, и в частност с член 36а от Закона за потребителския кредит, поради което не може да се смятат за противоречащи на закона, и конкретно на член 385¹, параграф 1, на член 58 и на член 359, параграф 2¹ от Гражданския кодекс. Според ищеца разпоредбите на договора в частта относно комисионите и размера на съответното задължение възпроизвеждат разпоредбите на закона и поради това не може да се смятат за неравноправни. Уредбата на максималните лихви в Гражданския кодекс не ограничавала правото на страните да уговорят и други видове плащания освен лихви. Правото на кредитора да получи възнаграждение било ограничено само непряко чрез въвеждането на лимит на нелихвените разходи по кредитите. Със събирането на комисиони кредиторът си компенсирал допълнителните разходи във връзка с кредитния риск и разходите по финансирането на заема. Освен това заплащането на комисионите трябвало да се разглежда като главно задължение на кредитополучателя, което изключвало възможността да се упражнява контрол за неравноправност на съответната договорна разпоредба.

Ответникът изтъква, че договорът е сключен в нарушение на член 385¹, параграф 1, член 58 и член 359, параграф 2¹ от Гражданския кодекс.

Кратко изложение на мотивите за преюдициалното запитване

В полското право институтът на максималните нелихвени разходи по кредита е уреден в член 5, точка 6а и член 36а от Закона за потребителския кредит, като целта му е да повиши равнището на защита на потребителите, които ползват услугите на отпуснащи потребителски кредити финансови къщи, които не подлежат на лицензиране от Komisja Nadzoru Finansowego

(Комисия за финансов надзор). Търговците спазват правилата за максималния размер на лихвите, но същевременно събират високи комисиони и допълнителни такси с нелихвен характер. Вследствие от този вид практики общите разходи за обслужване на дълга често надвишават размера на получения заем или кредит. Упоменатите разпоредби влизат в сила на 11 март 2016 г. и са повелителни. Формулата за изчисляване на размера на максималните нелихвени разходи по кредита е установена в член 36а от Закона за потребителския кредит и е разработена въз основа на разбирането, че размерът на максималните нелихвени разходи по кредита следва да покрива разходите за стопанската дейност на кредитодателите и да гарантира икономическата ѝ рентабилност. Затова размерът на процентните параметри в тази математическа формула, а именно 25 % и 30 %, е определен така, че да гарантира покриване на оперативните разходи на кредитодателите по отпускането на кредита и покриване на разходите във връзка с риска от неизпълнение на задълженията на потребителя. В зависимост от срока на кредита изчисленията съгласно тази формула максимални нелихвени разходи по кредита може да възлизат на 25 % до 100 % от общия размер на кредита.

Само по себе си решението да се определи максимален размер на разходите за потребителя във връзка с договора за кредит се основава на и се вписва в предвидената в правото на Съюза система за защита на потребителите. Налице са обаче съмнения във връзка с начина на осъществяването му — чрез формула за изчисляване на размера на максималните нелихвени разходи по кредита, която включва и разходите за стопанската дейност на търговеца в категорията на разходите, свързани с отпускането на заема или кредита. В категорията на разходите, свързани с отпускането на заема или кредита, националният законодател включва не само разходите, свързани със сключването и обслужването на конкретния договор, но и разходи, които представляват разходи за стопанската дейност (например разходи за поддържане на бази данни за клиентите, разходи за трудови възнаграждения, разходи във връзка с оперативния риск и други видове разходи на търговеца) и не са неразривно свързани с конкретния договор за кредит. Въвеждането на такава правна уредба създава възможност на потребителя да се начисляват тип разходи, които поради естеството на стопанската дейност следва да понася самият търговец. В този смисъл не изглежда допустимо на потребителя да се начисляват общи разходи за стопанската дейност на търговеца извън онзи тип разходи, които могат да се причислят към категорията на разходите, свързани с договора за кредит по смисъла на член 3, буква ж) от Директива 2008/48/ЕО. Примерното изброяване на тези разходи в посочената разпоредба, а именно лихва, комисиони, такси и всякакви други видове разходи, разходи за застрахователни премии и услуги, дава основание да се заключи, че е допустимо на потребителя да се начисляват само разходи, генерирани от сключването и изпълнението на конкретния договор за кредит. Не е позволено обаче на потребителя да се начисляват всички разходи за стопанската дейност на търговеца. Очевидно е, че кредиторът трябва да

осигури подходяща материална инфраструктура и обслужващ персонал, за да може изобщо да извършва такава стопанска дейност. Видимо такъв подход възприема Съдът в решение от 16 януари 2014 г., *Constructora Principado SA/José Ignacio Menéndez Álvarez*, C-226/12, в което се обсъжда допустимо ли е да се прехвърля върху потребителя задължението за плащане на данъка върху увеличението на стойността на недвижимите имоти на търговеца, като се приема, че подобно условие може да се квалифицира като „значителна неравнопоставеност“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори. Като последица от уредбата по член 5, точка 6а и член 36а от Закона за потребителския кредит обаче се създава възможност на потребителя да се начисляват както максималните нелихвени разходи по кредита, така и лихвите, при което няма взаимозависимост между размера на тези задължения. В резултат общите разходи по кредита се оказват по-високи от самия размер на кредита, пример за което е и обсъжданото тук дело.

Не изглежда съвместимо с целите и принципите на Директива 93/13/ЕИО да се въвежда национална правна уредба, която допуска на потребителя да се начисляват разходи по кредита в размер, който надвишава общия размер на кредита или пък е равен или почти равен на общия размер на кредита. Като следствие от такава правна уредба се създава значителна неравнопоставеност между произтичащите от договора права и задължения в ущърб на потребителя. Целта на Директива 93/13/ЕИО на Съвета обаче е да замени формалното равновесие, което договарят установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях. За тази цел е предвиден член 6, параграф 1 от Директивата, който е повелителна норма и гласи, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. Не изглежда възможно да се приеме, че е налице действително, а не просто формално равновесие между задълженията на кредитодателя и на потребителя, когато кредитодателят е длъжен само да предостави на потребителя уговорената парична сума, а потребителят е длъжен да върне тази сума заедно с лихвите и да заплати разходи по кредита в размер, равен или незначително по-нисък от самия размер на кредита.

Според запитващата юрисдикция предвидената в Закона за потребителския кредит формула за изчисляване на максималните нелихвени разходи по кредита не съдържа никакви елементи, които да осигуряват рационална връзка между размера на тези разходи и извличаните от кредитодателя ползи, от една страна, и размера на кредита, от друга. Параметрите размер и срок на кредита не са достатъчни, за да се гарантира, че размерът на тези разходи ще се определя така, че да осигурява договорна равнопоставеност на страните и еквивалентност на взаимните им престации, тъй като основно място във формулата имат процентните параметри. В резултат от прилагането на тази формула дори при кредити за един ден максималният размер на нелихвените разходи по кредита достига 25 % от общия размер на

кредита, а при кредити за над три години той достига 100 % от общия размер на кредита. Значителната неравнопоставеност по смисъла на член 3 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета се дължи, първо, на това, че на потребителя се начисляват разходи, които по принцип не следва той да поема, а именно общите разходи за стопанската дейност на търговеца, и второ, на липсата на адекватна връзка между действителните услуги, предоставяни от кредитора на потребителя изключително в интерес на последния, и начисляваните на кредитополучателя разходи. В това отношение следва да се отбележи, че действителната услуга, която кредитодателят предоставя на потребителя, не се състои в поддържането на обекти за обслужване на клиенти, наемането на служители и осигуряването на съответно оборудване и достъп до бази данни. Това са дейности, които не са действителни услуги, извършвани изключително в интерес на потребителя като страна по конкретния договор.

Когато съдът поиска от тях да докажат действителните разходи, свързани с договора за кредит, да посочат за какво са начислени съответните такси и да обосноват размера им, кредитодателите обикновено просто се позовават на математическата формула за изчисляването на максималните нелихвени разходи по кредита и на мотивите към проектозакона, довел до това законодателно изменение. Разходите, свързани със сключването и изпълнението на такъв договор, по правило не са големи. Обикновено те се свеждат до разходи за символична оценка на кредитоспособността на потенциалния клиент и за изготвяне на договора, бланковия запис на заповед и декларацията за уговореното във връзка със записа на заповед. В по-голямата част от случаите кредитите и заемите са отпуснати на силно задължнели лица. Не се използват други обезпечения освен бланкови записи на заповед.

Практическото прилагане на института на нелихвените разходи по кредита дава основание да се заключи, че тази уредба не довежда до увеличаване на равнището на защита на потребителите, а ползите от нея се оказват привидни. Според националния съд като последица от въвеждането на тази уредба се създава възможност на потребителя да се начисляват не само разходи, свързани с договора за кредит, но и разходи по осъществяването на стопанската дейност на кредитодателя (кредитора). От договорите, представяни по различни съдебни дела, личи, че предвидената в член 36а от Закона за потребителския кредит формула широко се използва и е единственият критерий за определяне на размера на нелихвените разходи по кредита. На практика разходите по кредита се определят шаблонно по тази формула, което води до начисляване на прекомерни разходи на потребителя и до неоснователно облагодетелстване на кредитодателя.

Освен това в резултат от тази уредба радикално намалява възможността да се прецени дали договорните разпоредби, които предвиждат такъв тип задължения и определят размера им по посочената формула, не са неравноправни и дали не са нищожни поради противоречие със закона, заобикаляне на закона или противоречие с добрите нрави. Това се дължи на

факта, че след влизането в сила на института на максималните нелихвени разходи се разви силна тенденция в съдебната практика да се отрича възможността за упражняване на контрол за неравноправност или нищожност на договорните разпоредби, ако размерът на тези разходи не надвишава законовия лимит. Това становище се опира на правилното схващане, че договорните разпоредби, които са в съответствие със закона и са съобразени с предвидените в него ограничения, не могат да се смятат за нищожни или неравноправни.

Изложеното по-горе становище намира потвърждение в член 1, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета, както и в текста на съображение 13 от нея. Следва да се признае, че договорните разпоредби, които определят размера на задълженията на потребителя по конкретните договори, включително по обсъждания в настоящото дело, са в съответствие с цитираните разпоредби на националното право, тъй като размерът на тези задължения е определен в съответствие с формулата по член 36а от Закона за потребителския кредит и не надвишава определените в него лимити. Затова по принцип упражняването на контрол по отношение на тези договорни разпоредби е изключено предвид възприетата в преамбюла на Директивата презумпция. Ето защо при сега действащата правна уредба констатацията за законосъобразност на размера на максималните нелихвени разходи по кредита фактически изключва възможността за упражняване на контрол за неравноправност на договорните разпоредби, определящи размера на тези задължения. Не се взема предвид въпросът за еквивалентността на престациите на страните, не се преценява дали срещу предвидената такса кредитодателят доставя на потребителя действителна услуга в негов изключителен интерес и дали равновесието между произтичащите от договора права и задължения на страните е действително, а не само формално. Видимо това положение не отговаря на заложените в Директивата принципи и на правилото, че националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправността на всяка договорна клауза, попадаща в приложното поле на Директивата, и така да компенсира съществуващата неравнопоставеност между потребителя и търговеца¹.

Според националния съд отправеният преюдициален въпрос е необходим, за да се разсеят изложените по-горе съмнения и за да се постанови решение по обсъжданото дело. Отговорът на този въпрос ще има пряко значение, за да се определи в какъв обем на потребителя могат да се начисляват разходи, свързани с кредита. Отговорът е необходим, доколкото до този момент Съдът не е вземал пряко отношение по такива въпроси, а практиката на националните съдилища е противоречива, което затруднява постигането на целите на Директивата и значително отслабва ефективността на правото на Съюза.

¹ Съд на ЕС, решение Banif Plus Bank/Csaba Csipai и Viktória Csipai, C-472/11, и цитираната в него съдебна практика.